

УДК 930.25(477.83)"1919/1933"

В. І. ДОЛІНОВСЬКИЙ*

ФОРМУВАННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПРАЦІВНИКІВ ЗЕМСЬКОГО АРХІВУ У ЛЬВОВІ (1919–1933 рр.)

Досліджено процес формування особового складу працівників Земського архіву у Львові. Вивчено законодавчу базу, штатний розпис, службові ступені та кількісний склад. Охарактеризовано посадові обов'язки працівників та визначено рівень їх наукової кваліфікації. Особливу увагу приділено проблемі переміщення архівних кадрів на посадах, що існували в архіві після його включення до мережі державних архівів Польщі у 1919 р.

Ключові слова: Земський архів; персонал архіву; директор; кустош; архівіст; асистент; аплікант; возний; посадові обов'язки.

Важливу роль у діяльності архівних установ відіграють працівники. Від їхньої кількості, професійної кваліфікації та наукової активності залежить реалізація основних завдань архівів, пов'язаних зі збиранням, опрацюванням та використанням документів, а також здійсненням наукових досліджень.

Проблема архівних кадрів у міжвоєнній Польщі в історіографії відображена не достатньо. Роль архівних працівників, діяльність яких мала важливий вплив на загальну оцінку цього періоду в історії функціонування польських державних архівних установ, не знайшла належного місця у наукових дослідженнях. Характеристику тогочасного персоналу архівів, його кількісного складу, зайнятості, рівня освіти та форм архівної підготовки подають в окремих розділах своїх наукових праць польські дослідники М. Левандовська¹, І. Мамчак-Гадковська² та А. Томчак³. Проте окремого ґрунтовного дослідження цієї проблеми ні в польській, ні в українській історіографії немає.

Метою дослідження є висвітлення особливостей формування особового складу працівників Земського архіву. Це зумовило наступні завдання: відобразити процес формування службового персоналу архіву та його кількісного складу; з'ясувати структуру зайнятості та посадові

* *Доліновський Володимир Іванович* – зберігач фондів відділу давніх актів Центрального державного історичного архіву, м. Львів, аспірант кафедри давньої історії України та архівознавства Львівського національного університету імені Івана Франка.

обов'язки архівних працівників; визначити рівень їх підготовки та наукової кваліфікації.

Поява у другій половині XIX ст. історичних архівів та поступове перетворення їх у наукові установи спричинило потребу у висококваліфікованих працівниках. Якщо в першій половині XIX ст. службовий персонал архівів складався з працівників, які не мали вищої освіти, то наприкінці XIX ст. архівами керували знані науковці, нерідко професори університетів, і працювали їх найздібніші учні⁴. Тон архівній діяльності почали завдавати не архівісти-службовці, а архівісти-історики, часом правники, предметом наукових зацікавлень яких стала не лише історія чи право, але й архівістика.

За період існування архіву (1784–1933 рр.⁵) штат працівників зазнав значних змін. У перші роки діяльності в архіві працювало лише декілька осіб: регент і писарі. До обов'язків останніх належали пошук документів і видача архівних довідок та копій⁶. Після реорганізації архіву в 1810 р. персонал складався з директора, архівіста, писаря та старшого і молодшого судових виконавців⁷, а згідно з організаційним статутом від 1877 р. – директора, одного ад'юнкта, чотирьох аплікантів та сторожа⁸.

Відповідно до положень статуту директорами Крайових архівів могли бути лише професори університетів, які своїми науковими працями з історії чи права підтвердили вміння здійснювати керівництво діяльністю архівів⁹.

Директор архіву, хоч і не був крайовим службовцем, здійснював безпосереднє керівництво працівниками і контролював виконання ними їх обов'язків. Директор вів зовнішню політику архіву, підписував всі акти, що виходили з його канцелярії, а також її внутрішню кореспонденцію. З цією метою він мав щоденно приходити до архіву. Крім того його обов'язком було укладення книг, що зберігалися в архіві та ведення індексів до них. У разі відсутності директора його обов'язки виконував ад'юнкт і підписував за нього вихідну кореспонденцію з додатком “в заступництві директора”¹⁰.

Ад'юнкти були крайовими службовцями з 6-годинним робочим днем. Для отримання посади вони повинні були подати атестат зрілості з високими оцінками про закінчення вищої гімназії. В обов'язки ад'юнктів входили контроль за станом та роботою архівних приміщень (у них зберігалися ключі від входних дверей архіву і сховищ, вони слідували за відчиненням і зачиненням вікон), видача архівних документів користувачам та нагляд за ними, а також укладання витягів та копій з документів. У вільний час вони виконували доручені директором завдання. За відсутності ад'юнкта його обов'язки виконував директор¹¹.

На посаду апліканта могли претендувати лише студенти університету історичних чи історико-правничих студій. Вона зобов'язувала до

3-годинного робочого дня. Апліканти, виконуючи обов'язки, які доручив їм директор, і працюючи з документами архіву, проходили своєрідну підготовку до подальшої наукової діяльності. Аплікантура була запроваджена як тимчасове заняття студентів на час університетського навчання і не давала перспективи на продовження роботи в архівній службі. Співпраця аплікантів з архівом продовжувалася тільки тоді, коли окремих кандидатів в майбутньому виявив значні наукові результати своєї праці, стаючи на цій підставі службовцем архіву. На практиці інститут аплікантури виявився досить корисним. Через нього пройшов ряд поважних науковців, таких як О. Бальцер, Б. Барвінський, П. Домбковський, Л. Фінкель, Г. Полячківна, В. Семкович, С. Соханевич, Й. Семенський та ін.¹².

Допоміжні архівні працівники (архівні слуги), до яких, очевидно, належав і сторож, зобов'язані були виконувати доручення директора чи ад'юнкта, прибирати канцелярію й архівні приміщення, приносити воду, розпалювати печі, переміщати і складати книги та акти, доставляти вихідну кореспонденцію¹³.

Відповідно до ухвали сейму 12 лютого 1897 р. штат працівників архіву складався з директора, двох ад'юнктів 1 і 2 класу та двох аплікантів¹⁴.

Відродження самостійної Польської держави після Першої світової війни створило підстави для організації нової архівної системи. Відповідно до положень Декрету про організацію державних архівів та опіку над архівними матеріалами з 7 лютого 1919 р., який визначав правові та методичні засади функціонування архівів, 1 жовтня 1919 р. Крайовий архів гродських і земських актів підпорядковано Відділу державних архівів при Міністерстві Віросповідання та Освіти у Варшаві. Його назву було змінено на "Земський архів у Львові"¹⁵.

Включення архіву до мережі державних архівів принесло нові зміни у штатний розпис. Назви посад у державній архівній службі у міжвоєнний період змінювалися неодноразово. Відповідно до статей Декрету (24–26) службовий персонал архівів повинен був складатися з директора, архівістів, асистентів та практикантів. Передбачалося також залучення до служби в архівах службовців канцелярії, гінців та возних¹⁶. Пізніше розширено і дещо змінено номенклатуру обов'язкових посад у Відділі державних архівів та архівах. У 1924 р. це були посади: головного директора державних архівів, директора архіву, кустоша архіву, а також архівного асистента¹⁷. Опрацьований в Міністерстві Віросповідання та Освіти в 1925 р. список запроваджував такі категорії архівних посад: головний директор державних архівів, директор архіву, архівний кустош, архівіст, асистент та архівний помічник. На архівні звання переведено також асесорів, тимчасових службовців, а також архівних службовців¹⁸. Чергові зміни відбулися у 1930 р. із впровадженням по-

сади архівного ад'юнкта¹⁹ та 1933 р., коли посаду головного директора державних архівів замінено посадою директора державних архівів, а директора архіву – посадою керівника²⁰.

Відповідно до Закону про державну цивільну службу від 17 лютого 1922 р. впроваджувався поділ архівного персоналу на три групи залежно від освіти. До I групи належали працівники з вищою освітою, що склали відповідні экзамени (в державній архівній службі цю групу становили наукові кадри – директори, архівісти, асистенти і практиканти), до II – з загальною чи професійною освітою, до III – з початковою чи нижчою середньою (до двох останніх категорій входили асесори, секретарі, нижчі службовці – архівні возні)²¹. Від наукових кадрів залежала наукова діяльність архівів і їх престиж у системі державної адміністрації Другої Речі Посполитої.

Варто зазначити, що на момент переходу у підпорядкування Відділу державних архівів персонал архіву залишився незмінним порівняно з попередніми роками. Більшість працівників були архівістами з багаторічним стажем роботи. Станом на 1 червня 1919 р. в архіві працювали: директор – Освальд Бальцер, ад'юнкти 1 і 2 класу – Антоній Прохаска та Гелена Полячківна, два апліканти – Антоній Новак та Роман Лютман, а також архівний сторож – Ян Леткий²².

З часом виникала потреба перетворення цих посад у державні штатні посади, що існували в інших державних архівах. Таким чином, директор архіву залишився б на своїй посаді, ад'юнкти стали б архівістами (1 і 2 класу), а сторож архіву отримав б посаду возного²³. Найбільш незначеним і дискусійним було питання інституту аплікантури. Оскільки в положеннях Декрету її не було передбачено, постало питання, якій з посад (асистента чи практиканта) вона повинна відповідати. Логічною була б її відповідність посаді практиканта як найнижчій категорії архівних працівників, проте служба практикантів в архіві не обмежувалася періодом університетського навчання і на рівні з іншими вищими службовцями зараховувалась до штату. Крім того практиканти повинні були щоденно присвячувати архівній праці стільки ж часу що й інші працівники, без права вести будь-яку додаткову діяльність. Вони були зобов'язані складати екзамен з архівістики перед Кваліфікаційною комісією для отримання права на підвищення в архівній службі²⁴.

На пропозицію дирекції архіву Міністерство Віросповідання та Освіти розпорядженням 24 березня 1920 р. залишило інститут аплікантури без змін, визначаючи її як нештатну функцію²⁵.

Коло робіт, які виконували архівні працівники, визначало положення “Обов'язки архівних службовців”, розіслане архівам у лютому 1919 р. Згідно з ним, до цих обов'язків належало не лише впорядкування архівних документів, укладення науково-довідкового апарату (інвентарів, каталогів, індексів і т. д.), але також наукове опрацювання

і підготовка архівних документів до публікації. Окрім того архівні працівники зобов'язані були також вести діловодство архіву та розглядати подані заяви. Вони повинні були здійснювати нагляд за читальним залом і бібліотекою архіву, створювати належні умови для наукової роботи дослідників. Працівникам архівів заборонялося продавати чи збирати рукописи та архівні документи у приватних цілях, а також без дозволу Відділу державних архівів займатися поза роботою справами, які були б прибутковими²⁶.

Директор архіву здійснював безпосереднє керівництво працівниками, відповідав за перебіг справ в архіві, а також за виконання урядових наказів і окремих розпоряджень, повинен був дбати про поглиблення знань службовців і їх професійне вдосконалення, а також слідкувати за виконанням доручених завдань. Відповідно до потреб директор розпоряджався фінансами, призначеними для архіву, зберігав печатку установи, підписував вихідну кореспонденцію і відповідав за цілісність архіву. У разі відсутності директора заступництво переходило до найдосвідченішого архівіста²⁷.

Згадане архівне положення запроваджувало в архіві 36-годинний робочий тиждень (6-годинний день²⁸), причому кожен працівник архіву був зобов'язаний щоденно присвятити кілька годин науковій діяльності й опрацюванню фахової літератури. Робочий час після обіду (з 15.00) міг призначатися для нагляду за читальним залом²⁹. У період з вересня 1919 до кінця 1921 р. у державних архівах для наукових службовців було запроваджено 5-годинний робочий день, проте 1 січня 1922 р. відновлено 6-годинний робочий день з обов'язком займатися науковою діяльністю у післяслужбові години³⁰.

Спеціальні інструкції визначали також обов'язки нижчих службовців в державних архівах. До 1929 р. діяла інструкція, видана на підставі ст. 96 Закону про державну цивільну службу від 17 лютого 1922 р., яка зобов'язувала нижчих службовців обслуговувати кабінети, архівні сховища та будівлі. Ці обов'язки полягали в утриманні порядку, обігріванні, провітрюванні та освітленні приміщень, виконанні дрібних ремонтних робіт, перенесенні актів, меблів та іншого рухомого майна архіву, виконанні допоміжних робіт (шиття, ремонт та нумерація актів³¹), забезпеченні архівних приміщень, що обігріваються, дровами³².

14 лютого 1929 р. було видано "Положення про обов'язки нижчих службовців в державних архівах", що визначало функції зберігачів фондів, старших возних, возних і допоміжних возних³³. Це положення, яке фактично повторювало попередню інструкцію, зобов'язувало возних наглядати за кабінетами архіву та актами, що в них зберігалися, за установками та інстанціями (телефонними, електричними, газовими, водопровідними, каналізаційними), переміщати документи у сховищах,

переносити їх до кабінетів, читального залу та поза межі архіву, повертати на місце зберігання, а у позаслужбові години чергувати в читальному залі³⁴.

Незважаючи на нові зміни у штатному розписі, назвах посад та посадових інструкціях, кількість кадрів в архіві залишилася невеликою³⁵. Кількісний склад працівників архіву був незмінним протягом усього міжвоєнного періоду і відповідно до даних за 1919, 1924, 1928, 1930–1933 рр. становив 5 осіб (4 архівних та 1 нижчий службовець)³⁶. Хоч залишалася потреба розширення персоналу, через брак місця у робочих кімнатах це питання не вдалося вирішити³⁷.

О. Бальцер залишався на посаді директора архіву протягом усього періоду його існування.

Колишні ад'юнкти архіву отримали нові посади. А. Прохаска – посаду архівіста в VII службовому ступені³⁸, а з 1 січня 1920 р. – кустоша³⁹, Г. Полячківна – асистента у VIII службовому ступені і лише з 15 жовтня 1921 р. – архівіста⁴⁰.

Найвищою посадою в архівній службі Польщі у міжвоєнний період була посада головного директора державних архівів, яка відповідала V–IV службовому ступеню і була рівнозначною посаді директора департаменту Міністерства Віросповідання та Освіти (IV–III службовий ступінь). До керівних посад належали також посади директора архіву (VI–V службовий ступінь) та кустоша (VI службовий ступінь). Посада директора була рівнозначною посаді директора музею чи бібліотеки, а кустоша – посаді міністерського радника. Архівіст нарівні з бібліотекарем та кустошем музею посідав VII–VI, а архівний асистент – VIII–VII службові ступені. Інші архівні працівники посідали значно нижчі службові ступені⁴¹.

Проект положень (“Службовці наукової служби”) визначав групи забезпечення для службовців державних архівів: 1). IV група забезпечення для директорів Головного Архіву Давніх Актів, Архіву Нових Актів, Архіву Фінансів, державних архівів у Познані та Львові; 2). V група – директорів Архіву Міністерства Віросповідання та Освіти, державних архівів у Любліні та Вільні, Земських архівів у Львові і Кракові, а також заступників директорів архівів; 3). VI група – старших архівістів і кустошів архівів; 4). VII група – архівістів; 5). VIII група – асистентів; 6). IX група – наукових секретарів; 7). X група – архівних практикантів⁴².

Зміна службових ступенів і покращення забезпечення вищих службовців архівів була предметом обговорень V сесії Архівної Ради у березні 1928 р. На пропозицію Архівної Ради міністр віросповідання та освіти затвердив зміни службових ступенів вищих архівних службовців, а саме: головного директора державних архівів, директора та кустоша

архіву. Згідно з цими змінами посада головного директора державних архівів мала відповідати директору департаменту (це означало підвищення з V–IV службового ступеня до IV–III ступеня), посада директора архіву – начальнику відділу в центральних органах влади (з VI–V службового ступеня до VI–V–IV), кустоша архіву – міністерському раднику (з VI ступеня до VI–V)⁴³.

Сторож архіву Я. Леткий отримав посаду возного в червні 1919 р.⁴⁴, а на посаді штатного службовця перебував з 1 жовтня 1919 р.⁴⁵

На підставі Закону 13 липня 1920 р. про забезпечення державних та нижчих службовців (ст. 13, 14) кожна посада нижчого службовця мала відповідати одному з 9 встановлених ступенів забезпечення⁴⁶. Архівних возних було зараховано до 4 службового ступеня оплати разом з бібліотечними та музейними службовцями⁴⁷.

У жовтні 1920 р. дирекція Земського архіву порушувала питання про підвищення Я. Леткого до 5 ступеня нарівні з старшим бібліотечними службовцем, вказуючи на його відмінну службову кваліфікацію, високий рівень інтелігентності та дисциплінованість і сумлінність у виконанні службових обов'язків⁴⁸. Проте Міністерство Віросповідання та Освіти відхилило цю пропозицію і залишило йому 4 службовий ступінь⁴⁹. Дирекція архіву звернулася до Відділу державних архівів з проханням взяти до уваги кваліфікацію Я. Леткого і надати йому 6 службовий ступінь нарівні з бібліотечним возним⁵⁰. Проте і в цьому проханні архів отримав відмову, оскільки, як повідомив Відділ державних архівів, Міністерство фінансів вже затвердило персональні кредити на заробітні плати⁵¹. Питання було вирішено 1 травня 1922 р., коли возного архіву було підвищено до 5 службового ступеня⁵². Відповідно до нього на підставі Закону 9 жовтня 1923 р. про забезпечення нижчих службовців і війська (ст. 100), Я. Леткому було надано XIV службовий ступінь⁵³. Відомості про надання йому XIV службового ступеня знаходимо і у документах за 1927⁵⁴ та 1930 рр.⁵⁵. Хоча у списку працівників архіву від 17 квітня 1929 р. нижчий службовець архіву, яким був возний, згадується у XIII службовому ступені⁵⁶.

З усіх посад, що існували в архіві, найбільше змін відбулося на посаді апліканта. Оскільки А. Новак, і Р. Лютман у зв'язку з проходженням військової служби перебували у відпустках, тимчасове виконання обов'язків апліканта з 1 червня 1919 р. було доручено А. Беньковській, студентці 4 року філософії історичного відділення Львівського університету⁵⁷.

Аплікант А. Новак, отримавши річне звільнення з військової служби, з 16 жовтня 1919 р. відновив свою діяльність в архіві⁵⁸, проте вже 29 лютого 1920 р. звільнився з посади⁵⁹. За іншими даними, він звільнився 1 березня 1920 р.⁶⁰, а замість нього аплікантом 1 травня 1920 р.

було призначено А. Беньковську⁶¹. 15 березня 1920 р. відтермінування з військової служби (для продовження навчання) отримав й інший аплікант – Р. Лютман – і з 1 квітня 1920 р. став до роботи⁶². Проте і він затримався на посаді ненадовго, бо вже з 21 червня 1920 р. був співробітником Пресового Відділу Польського Плебісцитового Комісаріату для Верхньої Сілезії в Битомі⁶³. 22 серпня 1921 р. він знову згадується як працівник Земського архіву⁶⁴. Ще раніше, 30 квітня 1921 р. через хворобу з роботи змушена була звільнитися А. Беньковська⁶⁵. У зв'язку з цим, на пропозицію дирекції як заступника апліканта на її місце 6 травня 1921 р. було прийнято В. Гейноша, студента права 2 року в Університеті⁶⁶, а 11 травня 1921 р. затверджено на цій посаді у Х службовому ступені⁶⁷, хоча як аплікант він згадується ще 30 серпня 1919 р.⁶⁸. Крім того, у 1922 р. В. Гейнош був також позаштатним працівником Кодифікаційної комісії⁶⁹.

1 листопада 1921 р. Г. Полячківна, залишившись на посаді архівіста, отримала підвищення з VIII до VII службового ступеня⁷⁰. Пізніше, 1 лютого 1922 р. Р. Лютмана було призначено асистентом архіву в IX службовому ступені⁷¹. Того ж дня він склав службову присягу⁷². Його звернення про підвищення на цій посаді до VIII службового ступеня дирекція архіву не задовольнила, мотивуючи своє рішення відсутністю у Р. Лютмана опублікованих наукових праць⁷³. На цій посаді Р. Лютман перебував до 10 листопада 1923 р., коли його було призначено асистентом Гданського відділу Поморського державного архіву⁷⁴ у VIII службовому ступені⁷⁵. За інформацією, яка зустрічається в інших документах, Р. Лютман звільнився з архіву 13 листопада 1923 р.⁷⁶

Після його звільнення в Земському архіві з'явилася вакансія на посаду архівного службовця VIII службового ступеня. Відділ державних архівів звернувся до дирекції з пропозицією перевести на цю посаду з 1 січня 1924 р. В. Гейноша⁷⁷. Дирекція її відхилила, мотивуючи своє рішення тим, що В. Гейношу як апліканту, тобто позаштатному тимчасовому працівникові, не передбачено право автоматичного підвищення на посаді. Актуальним це питання могло стати лише тоді, коли він підтвердить свою наукову кваліфікацію⁷⁸ (на той момент у В. Гейноша не було жодної опублікованої наукової праці; до її написання він мав намір приступити після отримання докторату права). Вже через рік, 22 лютого 1925 р., В. Гейнош за власним проханням отримав посаду суддівського апліканта у Львівському окружному суді⁷⁹ і 31 березня 1925 р. звільнився з архіву⁸⁰.

Після звільнення асистента Р. Лютмана та В. Гейноша, який виконував функції апліканта замість постійного асистента, посаду якого було передбачено, з 1 квітня 1925 р. вакантними в архіві залишилися дві посади асистентів (єдиних молодших службовців). На них дирекція запро-

понувала старшого асистента кафедри польської історії у Львівському університеті Кароля Малечинського та асистента (молодшого, пізніше старшого) кафедри допоміжних історичних наук у цьому ж університеті Зигмунта Войцеховського⁸¹. Ґрунтовна підготовка обох кандидатів в галузі допоміжних історичних наук, попередній досвід роботи в університеті і бібліотеці, а також науковий доробок у вигляді опублікованих праць, збільшували їх шанси на зайняття посад. Проте відповідно до рішення Відділу державних архівів вони могли бути зараховані до штату архіву лише як контрактні службовці ІХ службового ступеня⁸². Крім того, К. Малечинський повинен був повідомити про те, чи має намір поєднувати роботу в архіві з викладацькою діяльністю в університеті.

З 1 квітня 1925 р. К. Малечинський розпочав роботу в архіві⁸³. Згодом, 5 червня 1925 р. дирекція внесла пропозицію про переведення його на посаду штатного асистента в VIII службовому ступені⁸⁴, на яку його було призначено (лише тимчасово) 1 липня 1925 р.⁸⁵ На клопотання дирекції про заміщення К. Малечинським постійної штатної посади з 1 липня 1926 р.⁸⁶ Відділ державних архівів відповів відмовою, повідомивши, що не може виділити постійної посади, оскільки стабілізація посад в архівах ще не проведена⁸⁷. Питання про надання К. Малечинському постійної посади піднімалося також 16 грудня 1926 р.⁸⁸ та 29 квітня 1929 р.⁸⁹

У такому складі штат архіву залишався до виходу А. Прохаски на пенсію 30 червня 1929 р.⁹⁰ Постало питання зайняття посади кустоша архіву. Дирекція запропонувала кандидатуру архівіста VII службового ступеня Г. Полячківни⁹¹. З 1 липня 1929 р. Г. Полячківну було призначено кустошем архіву у VI службовому ступені⁹². Її попередню посаду зайняв тимчасовий асистент архіву у VIII службовому ступені К. Малечинський⁹³. На посаду асистента, яка стала вакантною, зголосилися два кандидати – А. Гілевич та В. Гейнош⁹⁴.

Дирекція архіву підтримала кандидатуру останнього, врахувавши його вищу наукову кваліфікацію (наявність наукової праці), а також попередню архівну практику на посаді аплікатора, і запропонувала надати йому постійну посаду асистента без обов'язку тимчасової та контрактної служби⁹⁵. Проте Відділ державних архівів згодився лише на тимчасове призначення на посаду асистента у VIII службовому ступені до часу складення ним практичного екзамену на службовця I категорії в державній архівній службі⁹⁶. 16 листопада 1929 р. В. Гейноша було призначено тимчасовим службовцем архіву VII службового ступеня⁹⁷. Проте у зв'язку із запізненим звільненням зі служби у Дрогобицькому гродському суді до виконання своїх обов'язків в архіві приступив лише з 16 грудня 1929 р.⁹⁸ Тоді ж його повторно призначили тимчасовим архівним службовцем VII службового ступеня⁹⁹, а з 1 лютого 1930 р. – архівістом у VII службовому ступені¹⁰⁰.

Такий склад працівників архіву залишався до 1933 р. Після смерті О. Бальцера, відповідно до розпорядження Міністра Віросповідання та Освіти від 24 травня 1933 р., Земський архів як окрему установу ліквідовано і з 1 липня 1933 р. разом з усіма фондами та персоналом приєднано до Державного архіву у Львові¹⁰¹.

Досягнення архівів міжвоєнного періоду були б неможливі без участі кваліфікованих кадрів. Незважаючи на нечисленний персонал, Земський архів досягнув високого наукового та організаційного рівня. Тут сформувалася ціла школа істориків-архівістів (О. Бальцер, Г. Полячківна, В. Гейнош, К. Малечинський), які роботу в архіві поєднували з університетською працею. Завдяки їхньому професіоналізму, високому науковому авторитету, а також значній науковій активності Земський архів у Львові міцно вписався в структуру державних архівних установ міжвоєнної Польщі.

¹ *Lewandowska M.* Kadra archiwów państwowych w Polsce Ludowej 1945–1983. – Warszawa–Łódź, 1988. – S. 9–30.

² *Mamczak-Gadkowska I.* Archiwa Państwowe w II Rzeczypospolitej. – Poznań, 2006. – S. 121–164.

³ *Tomczak A.* Rzut oka na dzieje archiwów polskich i na ich zadania // *Archeion*. – 1966. – Т. 43. – S. 55–82.

⁴ Яскравим прикладом цього є Бернардинський архів у Львові, який очолювали професори Львівського університету К. Ліске та О. Бальцер, а багаторічними працівниками були видатні науковці А. Прохаска та Г. Полячківна.

⁵ Архів засновано у 1784 р. після зведення до Львова документальних матеріалів ліквідованих гродських і земських судів Галичини. Його офіційна назва – “Caesareo-regium antiquorum actorum terrestrium et castrensiu Galiciensium tum corroborationis documentorum officium” (Цісарсько-королівський уряд давніх галицьких гродських і земських актів і корроборації документів). У 1810 р. його реорганізовано і підпорядковано Шляхетському судові у Львові. 21 серпня 1877 р., згідно ухвали Сейму, архів перейшов у підпорядкування Крайового відділу і отримав нову офіційну назву – Крайовий архів гродських і земських актів у Львові.

⁶ *Сварник И. И.* Старейшему архивохранилищу Украинской ССР – 200 лет // *Советские архивы*. – 1985. – № 3. – С. 22.

⁷ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України), ф. 145, оп. 1, спр. 9, арк. 13 зв.

⁸ Там само, спр. 4, арк. 4, 10.

⁹ *Доліновський В.* Організація та комплектування Бернардинського архіву у Львові // *Архіви України*. – 2009. – № 5. – С. 70.

¹⁰ ЦДАІЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 4, арк. 4 зв., 10 зв., 26–26 зв.; спр. 5, арк. 4–4 зв., 9 зв.–10, 13 зв.–14, 17 зв.–18.

¹¹ Там само, спр. 4, арк. 4–4 зв., 10–10 зв., 20, 26 зв.–27; спр. 5, арк. 1, 4 зв., 8, 10, 12, 14, 16, 18.

¹² Там само, спр. 4, арк. 4 зв., 10 зв., 26 зв.–27; спр. 5, арк. 4 зв., 10, 14, 18; спр. 9, арк. 16–16 зв.; спр. 11, арк. 13 зв.; спр. 256, арк. 47.

¹³ Там само, спр. 4, арк. 26 зв.; спр. 5, арк. 4 зв., 10, 14, 18.

¹⁴ *Sochaniewicz S.* Archiwum krajowe aktów grodzkich i ziemskich we Lwowie. – Lwów, 1912. – S. 41. Згідно з даними, які подає польський дослідник С. Цяра, посаду апліканта ліквідовано у 1897 р., а замість неї запроваджено посаду ад'юнкта другого класу (*S. Ciara.* Życie codzienne i niecodzienne archiwistów Archiwum Bernardyńskiego we Lwowie w dobie autonomii Galicji // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. / За ред. Леоніда Зашкільняка і Єжи Матерніцького. – Львів–Жешув, 2006. – Т. IV. – S. 44, 46). Цю саму інформацію знаходимо і в документах (ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 9, арк. 15).

¹⁵ Archiwum Ziemskie we Lwowie w latach 1920–1926 // *Archeion.* – 1928. – Т. 3. – S. 185.

¹⁶ Dzieje archiwistyki polskiej. Wybor źródeł / *Sierpowski S., Matelski D.* – Poznań, 1988. – S. 36; *Dzennik Praw Państwa Polskiego.* – 1919. – Nr. 14. – Poz. 182; *Dzennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej.* – 1919. – Nr. 9. – Poz. 9. – S. 59.

¹⁷ Załącznik nr 8 do rozporządzenia Rady Ministrów z 26 czerwca 1924 r. o ustanowieniu tabeli stanowisk we władach i urzędach państwowych // *Dzennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.* – 1924. – Nr. 64. – Poz. 631. – S. 948.

¹⁸ *Mamczak-Gadkowska I.* Archiwa Państwowe w II Rzeczypospolitej ... – S. 125; *Motas M.* O przepisach archiwalnych w Polsce międzywojennej (1918–1939) // *Archeion.* – 1968. – Т. 48. – S. 124.

¹⁹ *Robótka H., Ryszewski B., Tomczak A.* Archiwistyka. – Warszawa, 1989. – S. 341.

²⁰ Tabela stanowisk dla władz, urzędów, zakładów i instytucyj państwowych. Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z 19 grudnia 1933 r. o ustanowieniu tabeli stanowisk we władach i urzędach państwowych // *Dzennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.* – 1933. – Nr. 102. – Poz. 780. – S. 2002.

²¹ Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej // *Dzennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.* – 1922. – Nr. 21. – Poz. 164. – S. 335; *Lewandowska M.* Kadra archiwów państwowych ... – S. 13–15; *Mamczak-Gadkowska I.* Archiwa Państwowe w II Rzeczypospolitej ... – S. 125.

²² ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 11, арк. 2 зв. О. Бальцер займав посаду директора архіву з 1 серпня 1891 р., А. Прохаска працював з 18 червня 1878 р., Г. Полячківна працювала в архіві у 1907–1908 та 1909–1911 рр., а на посаді ад'юнкта перебувала з 1 серпня 1917 р., Я. Леткий – з 6 червня 1913 р., А. Новак – з 14 серпня 1916 р. і Р. Лютман – з 1 березня 1917 р.

²³ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 11, арк. 4–4 зв.

²⁴ Там само, арк. 14–14 зв.

²⁵ Там само, спр. 256, арк. 47.

²⁶ *Piechota R., Jagiello B., Motas M.* Pierwsze protokoły Rady Archiwalnej. Regulaminy archiwalne // *Teki archiwalne. Materiały źródłowe.* – 1971. – Т. XIII. – S. 186–187.

²⁷ *Ibid.* – S. 187.

²⁸ Ці постанови спиралися на європейські зразки, а саме німецькі, де також був встановлений 6-годинний робочий день для наукових службовців архіву, а також 8-годинний для працівників адміністрації, канцелярських та нижчих службовців.

²⁹ *Motas M.* Regulaminy archiwalne ... – S. 187.

³⁰ *Mamczak-Gadkowska I.* Archiwa Państwowe w II Rzeczypospolitej ... – S. 124.

³¹ Дирекція архіву виступила з пропозицією викреслити цей пункт з положення, оскільки, на її думку, некваліфіковане виконання таких робіт більше загрожує їх знищенню, аніж консервації (ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 11, арк. 72).

³² Там само, ф. 776, оп. 1, спр. 1, арк. 8–9; ф. 145, оп. 1, спр. 11, арк. 70–71.

³³ Там само, ф. 776, оп. 1, спр. 1, арк. 20–21; ф. 145, оп. 1, спр. 15, арк. 46–47.

³⁴ Там само, ф. 145, оп. 1, спр. 15, арк. 46 зв.–47.

³⁵ Загалом кількість архівних працівників у міжвоєнній Польщі була непропорційно малою стосовно до потреб архівів того часу, а також в порівнянні з архівами за кордоном (*Suchodolski W.* Potrzeby archiwów państwowych w świetle wniosków, zgłoszonych na Wrocławskiej Konferencji Archiwistów // *Archeion.* – 1948. – Т. 18. – S. 48–49.)

³⁶ *Mamczak-Gadkowska I.* Archiwa Państwowe w II Rzeczypospolitej ... – S. 128.

³⁷ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 11, арк. 4 зв.

³⁸ На цій посаді він згадується 12 грудня 1919 р. (Там само, ф. 145, оп. 1, спр. 255, арк. 52).

³⁹ Skład osobowy Widziału Archiwów Państwowych i Archiwów Państwowych // *Archeion.* – 1928. – Т. 4. – Dział urzędowy. – S. 206.

⁴⁰ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 260, арк. 2 зв. Хоча на посаді архівіста Г. Полячківна згадується ще 7 січня 1920 р. (Там само, спр. 255, арк. 58).

⁴¹ Załącznik nr 8 do rozporządzenia Rady Ministrów z 26 czerwca 1924 r. o ustanowieniu tabeli stanowisk we władach i urzędach państwowych // *Dzennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.* – 1924. – Nr. 64. – Poz. 631. – S. 948.

⁴² *Mamczak-Gadkowska I.* Archiwa Państwowe w II Rzeczypospolitej ... – S. 127.

⁴³ Protokół posiedzeń V Sesji Rady Archiwalnej w dn. 26–27 marca 1928 r. // *Archeion.* – 1928. – Т. 4. – S. 194.

⁴⁴ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 11, арк. 10.

⁴⁵ Там само, спр. 257, арк. 125.

⁴⁶ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o uposażeniu urzędników i niższych funkcjonarjuszów państwowych // *Dzennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.* – 1920. – Nr. 65. – Poz. 429. – S. 1114.

⁴⁷ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 255, арк. 120.

⁴⁸ Там само, спр. 11, арк. 12 зв.

⁴⁹ Там само, спр. 256, арк. 12.

⁵⁰ Там само, арк. 12 зв.

⁵¹ Там само, арк. 22.

⁵² Там само, арк. 44–44 зв.

⁵³ Ustawa z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonarjuszów państwowych i wojska // *Dzennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.* – 1923. – Nr. 116. – Poz. 924. – S. 1402.

⁵⁴ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 257, арк. 125.

⁵⁵ Там само, спр. 260, арк. 61 зв.

⁵⁶ Там само, спр. 16, арк. 76.

⁵⁷ Там само, спр. 255, арк. 40.

- ⁵⁸ Там само, арк. 48.
- ⁵⁹ Там само, арк. 66; спр. 11, арк. 29.
- ⁶⁰ Там само, спр. 11, арк. 13.
- ⁶¹ Там само, спр. 255, арк. 88 зв.
- ⁶² Там само, арк. 84 зв.
- ⁶³ Там само, арк. 106, 108, 110, 117; спр. 256, арк. 1, 2, 5.
- ⁶⁴ Там само, спр. 256, арк. 24.
- ⁶⁵ Там само, арк. 7.
- ⁶⁶ Там само, арк. 8–9.
- ⁶⁷ Там само, арк. 14.
- ⁶⁸ Там само, спр. 231, арк. 69.
- ⁶⁹ Там само, спр. 10, арк. 48 зв.
- ⁷⁰ Там само, спр. 256, арк. 29.
- ⁷¹ Там само, арк. 37.
- ⁷² Там само, арк. 39.
- ⁷³ Там само, арк. 47–48 зв.
- ⁷⁴ Гданський відділ перебував у стадії організації, і Міністерство закордонних справ звернулося до Міністерства Віросповідання та Освіти з пропозицією про призначення Р. Лютмана до роботи над прийманням архівних матеріалів.
- ⁷⁵ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 256, арк. 87.
- ⁷⁶ Там само, спр. 257, арк. 158.
- ⁷⁷ Там само, спр. 256, арк. 90.
- ⁷⁸ Там само, арк. 95.
- ⁷⁹ Там само, спр. 257, арк. 33.
- ⁸⁰ Там само, арк. 33, 39.
- ⁸¹ Там само, арк. 35–35 зв.
- ⁸² Там само, арк. 40.
- ⁸³ Там само, арк. 47. Інформації про відхилення кандидатури З. Войцеховського в документах не знайдено.
- ⁸⁴ Там само, арк. 60.
- ⁸⁵ Там само, арк. 65 зв.
- ⁸⁶ Там само, арк. 100.
- ⁸⁷ Там само, арк. 101.
- ⁸⁸ Там само, спр. 11, арк. 95.
- ⁸⁹ Там само, спр. 260, арк. 12 зв.
- ⁹⁰ Там само, арк. 28; *Ruch służbowy // Archeion*. – 1929. – Т. 5. – Dział urzędowy. – S. 70.
- ⁹¹ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 260, арк. 2.
- ⁹² Там само, арк. 18; *Ruch służbowy // Archeion*. – 1929. – Т. 5. – Dział urzędowy. – S. 67.
- ⁹³ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 260, арк. 29; *Ruch służbowy // Archeion*. – 1929. – Т. 5. – Dział urzędowy. – S. 68.
- ⁹⁴ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 260, арк. 35.
- ⁹⁵ Там само, арк. 36.
- ⁹⁶ Там само, арк. 39.
- ⁹⁷ Там само, арк. 51 зв.
- ⁹⁸ Там само, арк. 56; *Dzennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*. *Ruch służbowy*. – 1930. – Nr. 3. – Poz. 44. – S. 85.

⁹⁹ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 260, арк. 59; *Ruch służbowy // Archeion*. – 1930. – Т. 6–7. – Dział urzędowy. – S. 147.

¹⁰⁰ ЦДІАЛ України, ф. 145, оп. 1, спр. 260, арк. 65 зв.; *Dzennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej. Ruch służbowy*. – 1930. – Nr. 6. – Poz. 95. – S. 287; *Ruch służbowy // Archeion*. – 1930. – Т. 8. – Dział urzędowy. – S. 38.

¹⁰¹ ЦДІАЛ України, ф. 776, оп. 1, спр. 18, арк. 40; *Dzennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*. – 1933. – Nr. 6. – Poz. 111. – S. 214; *Sprawozdanie z działalności WAP w latach 1933 i 1934 // Archeion*. – 1935. – Т. 13. – S. 156.

Исследован процесс формирования личного состава работников Земского архива во Львове. Изучено законодательную базу, штатное расписание, служебные ступени и количественный состав. Охарактеризовано должностные обязанности работников и определён уровень их научной квалификации. Особенное внимание уделено проблеме перемещения архивных кадров по должностям, которые существовали в архиве после его присоединения к сети государственных архивов Польши в 1919 г.

Ключевые слова: Земский архив; персонал архива; директор; кустош; архивист; ассистент; аппликant; возный; должностные обязанности.

The process of staff formation of the Provincial Archives in Lviv is investigated in the article. Also are studied the legislation, staff list, service levels and quantitative composition, characterized the duties of employees and determined their level of academic qualifications. Particular attention is paid to movement of the archival staff after the inclusion of archive into the Polish State Archives in 1919.

Keywords: Provincial Archives; archival staff; director; kustosh (custodian); archivist; assistant; applicant; voznyy (supplier); duties.